

N:o 212.

Af herr **E. A. Wijkander**, om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om framläggande af förslag till ändrade bestämmelser angående skolkonsistoriernas sammansättning m. m.

Till Riksdagen har inlemnats en kongl. proposition med förslag till ändrad sammansättning af stiftsstyrelserna. Af uttryck uti det propositionen medföljande statsrådsprotokollet af den 10 denna månad och utaf det likaledes vid riksdagen utdelade betänkande, som i maj 1891 afgafs af en komité för utarbetande af förslag till ändringar i kyrkolagen m. m., framgår att det är Kongl. Maj:ts afsigt att, derest det framlagda lagförslaget vinner stadfästelse, utfärda en särskild förordning angående konsistoriernas befattning med allmänna läroverk och folkskolelärareseminarier. Oaktadt Kongl. Maj:t ej tyckes afse att i förväg inhemta Riksdagens åsikter angående de betänkta anordningarna i detta afseende, synes mig frågan om det tilltänkta sättet för stiftsstyrelsens omvårdnad om läroverken och för dess ingripande uti skolärendena vara af den stora vikt, att Riksdagen bör i sina hufvuddrag taga den i betraktande, innan den besluter sig för en genomgripande ändring i de nuvarande konsistoriernas sammansättning. Det otillfredsställande i den nuvarande ordningen är allmänt insedt, men deraf är ej en gifven följd, att det nya skall blifva så mycket bättre, så mycket mer som det med afseende på skolärendena och läroverken, hvilka jag med denna motion närmast afser, måste framhållas, att i de flesta stiftén en vigtig del af konsistoriernas ledamöter varit skollärare

och haft både erfarenhet om och intresse för skolärendena. Det är därför af vigt för Riksdagen att pröfva de utsigter till förändringar i detta afseende, som kunna visa sig. Å andra sidan är det för regeringen af betydelse, att icke tveksamhet inom någondera af kamrarne med afseende på skolfrågorna skall försvåra antagandet af en ny lag för stiftsstyrelsen.

Sedan gammalt hafva i Sverige konsistorierna tillsammans med biskoparne haft sig uppdragen äfven omvårdnaden och öfvervakandet af de allmänna läroverken. — Under långa tider har detta varit till stor fromma för skolorna. Under en tid, då så godt som all den högre bildningen var samlad hos presterskapet, och då läroverkens mål och arbetssätt i allt väsentligt voro lämpade efter kyrkans behof, kunde svårligen en bättre anordning åstadkommas. Under nuvarande förhållanden, då skolans uppgift blifvit väsentligt förändrad, då läsåmnena till antal och omfattning vuxit och då lärometoderna utbildats vida utöfver hvad förut var fallet, ställas andra och högre kraf på de personer, som skola med framgång leda de allmänna läroverken.

En väsentlig lättnad för stiftsstyrelsen i detta afseende har inträdt genom den centralisering, som sedan femtioalet införts uti läroverkens ledning genom inrättandet af en läroverksbyrå inom ecklesiastikdepartementet och genom den derifrån utgående inspektionen. Men äfven sedan biskoparnes och konsistoriernas befattning med läroverken sålunda förenklats och till omfånget minskats, har den allmänna meningen ingalunda varit tillfredsställd med den nuvarande stiftsstyrelsen för de allmänna läroverken.

Jag kan här förbigå de förslag, som uppgjorts till en särskild i hufvudstaden förlagd skolöfverstyrelse, hvilken skulle bland annat öfvertaga läroverksbyråns funktioner och bilda slutstenen i den centralisering af läroverkens verksamhet, som från vissa håll högelingen prisas. Men vare sig att denna öfverstyrelse fortfarande utöfvas inom departementet eller förläggas till en särskild, utanför detsamma stående myndighet, behöfvas lokala myndigheter för att i landets olika delar utöfva den närmaste tillsynen och vården af läroverken. Finland är ett varnande exempel på den risk, man löper, om denna lokala inspektion utelemnas ur systemet.

Införes en särskild skolöfverstyrelse, kunde må hända tillräckligt sakkunniga lokala styrelser inrättas uti hvarje särskild stad, der ett lägre eller högre läroverk är förlagdt, och någon stiftsstyrelse i egentlig mening ej behöfvas. Emellertid står det i vida fältet, huruvida och när en dylik skolöfverstyrelse kommer till stånd. — Rent ekonomiska

svårigheter jemte andra ställa sig deremot. Så länge åter läroverksbyrå inom departementet utöfvar högsta ledningen, torde vara nödvändigt att med den i Sverige gällande uppfattningen af regeringsdepartementens magtsfer och arbetssätt bibehålla stiftsstyrelserna såsom en vigtig beståndsdel i undervisningsväsendet. För min del hyser jag dessutom stora betänkligheter mot en allt för långt drifven centralisering och anser att stiftsstyrelserna kunna göra väsentligt gagn, om de äro lämpligt organiserade, äfven om en särskild skolöfverstyrelse komme till stånd.

Enligt 1891 års komitébetänkande skulle vederbörande domkapitel fullgöra hvad enligt gällande författningar om allmänna läroverken och folkskolelärareseminarierna åligger konsistorierna i stiftet, dock *i vissa fall* med ändring i kapitlets sammansättning. Denna ändring skulle bestå deruti, att när konsistorium har att bedöma prof för lärarebefattning vid allmänt läroverk eller att tillsätta sådan befattning eller att bestämma de läroämnen, i hvilka blifvande lärare bör undervisa, skulle i konsistoriet — jemte biskopen, såsom ordförande, domprosten eller, der sådan ej finnes, annan af Kongl. Maj:t förordnad kyrkoherde, såsom vice ordförande, och en af Kongl. Maj:t förordnad lekman — i stället för stiftssekreteraren inträda rektor vid stiftsstadens högre allmänna läroverk och i stället för en af Kongl. Maj:t förordnad presterlig ledamot en af Kongl. Maj:t för fem år i sänder därtill förordnad lektor vid stiftsstadens högre läroverk. *I fråga om tillsättning af läroverkens lärare skulle således konsistoriet bestå af två prester, två skolmän och en af Kongl. Maj:t utan särskildt afseende på skolan förordnad lekman; i behandlingen af öfriga läroverken beträffande frågor skulle ingen skolman ega deltaga.* Jag nekar icke till att jag har svårt att tro, det ett sådant förslag skulle kunna vinna Kongl. Maj:ts godkännande, men någon antydan till andra afsigter från regeringens sida innehåller ej det ofvan omnämnda statsrådsprotokollet. Under alla förhållanden förtjenar det Riksdagens synnerliga uppmärksamhet, att ett sådant förslag kunnat — låt vara i så litet framskjuten form som skett — framläggas till Riksdagens kännedom.

Att den sålunda föreslagna formen för skolkonsistorierna är en afgjord försämring af det bestående och långt ifrån det steg till ett bättre, man med allt skäl väntat sig, torde svårligen af någon kunna på allvar bestridas. Redan skolmännens minskade antal vid skolfrågornas behandling torde ådagalägga detta med allt för stor tydlighet. Men icke nog härmed. Lika tydligt framträder, huru litet man vid

förslagets uppgörande fäst afseende vid önskningarna om större samverkan mellan skolorna och föräldrarna till de barn, som undervisas i läroverken. — Någon rätt för kommunen att i skolkonsistorierna insätta representanter vidröres ej ens.

Redan uti ett af de statsrådsprotokoll, som åtföljde Kongl. Maj:ts proposition om statsverkets tillstånd och behof till 1848 års Riksdag, yttrar d. v. ecklesiastikministern: »En omständighet, som anses hafva i sin mån bidragit dertill, att elementarläroverken icke af allmänheten blifvit omfattade med det intresse och förtroende de verkligen förtjena, är den, att styrelsen af desamma äfven i enskildheterna varit öfverlemnad uteslutande åt statens tjenstemän, och att lärjungarnes föräldrar stått i ringa eller ingen beröring med läroverket. Detta har ock, under nuvarande förhållanden, åtminstone hvad lärdomsskolorna och gymnasierna angår, icke saknat allt skäl, då undervisningen inom dessa läroverk egentligen haft till syftemål att anskaffa ämnen åt embetsverken, och staten naturligtvis kan föreskrifva, huru den vill hafva de män bildade, hvilka skola inträda i dess tjenst. Men i samma mån, som anspråken på kunskaper allt mer och mer sträcka sig öfver till andra samhällets klasser och dessa med rätta vänta att kunna få sina fordringar i denna del uppfyllda äfven inom de allmänna läroverken, kräfva billigheten och undervisningens sanna gagn, att föräldrarna eller sådana personer, som med dem dela intressen, äfven få någon delaktighet i den närmaste ledningen af läroverkens angelägenheter.» Kongl. Maj:t föreslog därför, att konsistorierna skulle skiljas ifrån befattningen med elementarläroverken och att dessa inom hvarje stift skulle ställas under en särskild eforalstyrelse, med biskopen till ordförande och eforus. Oaktadt snart ett halft sekel är gånget, sedan dessa klart tänkta uttalanden gjordes, stå vi än på samma punkt som då i detta hänseende.

1892 års stora skolkomité föreslog, att de lokalstyrelser, som komitén tänkte sig samtida med en central skolöfverstyrelse, skulle bestå af en af Kongl. Maj:t utsedd ordförande, läroverkets rektor, en ledamot, vald af läroverkskollegiet, samt två ledamöter, valda af kommunalstyrelsen i läroverksstaden.

Enligt min åsigt ligger stor vikt på detta inrymmande åt allmänheten af omedelbart inflytande på skolärendena. Då, såsom jag tager för afgjort, stiftsstyrelserna ännu ganska länge komma att få taga befattning med läroverken, synes mig därför, att vid deras sammansättning hänsyn bör tagas härtill. Enklast och lämpligast torde detta kunna ske på det sätt, att konsistorierna vid skolärendens behandling bestode af biskopen, en af Kongl. Maj:t förordnad skolrektor, en

likaledes af Kongl. Maj:t förordnad annan skolman och tvenne ledamöter, valda för fem år i sänder, en af stiftsstadens kommunalstyrelse och en af länets landsting. Det naturliga är ock, att dessa skolkonsistorier finge sig uppdragna alla de läroverksfrågor, som hittills ålegat de nuvarande konsistorierna. För Stockholms stad gäller som bekant en särskild lagstiftning.

Vid hvarje försök att ordna stiftsstyrelser eller öfver hufvud taget mer eller mindre lokala styrelser för läroverken ligger, med det nuvarande sättet för tillsättningen af lärareplatserna, den svåraste stötestenen uti bedömandet af de härför erforderliga undervisningsprofven. Genom att sammansätta skolkonsistoriet i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad jag ofvan antydt, uppstå visserligen inga större svårigheter än de redan befintliga, men domen öfver det nuvarande tillståndet är så allmän, och klagomålen enligt min åsigt så berättigade, att jag föreställer mig att regeringen knappast kan undgå att, om den af andra skäl tvingas att göra ändringar i stiftsstyrelserna, äfven taga i öfvervägande, huruvida icke samtidigt ändringar äfven i sättet för lärare-tillsättningarna och särskildt för lärareprofvens afläggande borde vidtagas. Antydningar härtill finnas ock uti det den kongl. propositionen åtföljande statsrådsprotokollet (sid. 29—30).

Enligt nuvarande lärarestadga är det föreskrifvet, att hvarje sökande till en lärareplats skall i allmänhet aflägga särskildt prof för denna plats, oafsedt om han tidigare aflagt aldrig så många lärareprof inför andra konsistorier eller i andra ämnen. Utan att vilja förneka betydelsen i många fall af att den sökande har tillfälle att personligen inför den tillsättande myndigheten få visa sin duglighet, och utan att anse önskvärdt att man främtager den sökande rättigheten att få göra detta, om han anser det ligga i sitt intresse, anser jag att man mycket väl skulle till fördel för både lärarekandidaterna och läroverken kunna inskränka det *obligatoriska* profvandets. För erhållande af någon enhet vid profvens bedömande torde man dock vara tvungen att i detta fall begränsa den obligatoriska profningen — om jag så får uttrycka mig — till ett fåtal platser. Att förlägga alla profven till ett ställe, t. ex. till hufvudstaden, torde blifva alldeles för betungande för de derstädes förlagda läroverken och möjligen äfven onödigt kostsamt. Jag hade tänkt mig, att i första rummet Stockholm och Göteborg, som båda hafva flera allmänna läroverk, borde begagnas, men att äfven Upsala och Lund erbjöde beaktansvärda fördelar. Inskränktes rätten att aflägga sådana prof, som vore allmängiltiga för hela landet, till exempelvis dessa fyra platser, torde ganska lätt af Kongl. Maj:t kunna utfärdas sådana be-

stämmelser, att en ganska stor likformighet uti betygen för profven kunde åstadkommas. I förbigående må framhållas lämpligheten att på samma platser äfven hafva profårskurser för lärarne anordnade.

Huruvida lämpligt vore att i sammanhang med de nu ifrågasatta ändringarna förvandla skolkonsistoriernas nuvarande rätt att utnämna lärare till skyldighet att uppgöra förslag till besättande af lärareplatserna och att förlägga utnämmandet till Kongl. Maj:t, är en fråga, som jag ej anser mig hafva anledning att nu ingå på.

På anförda grunder tillåter jag mig hemställa,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida icke lämpligen i de allmänna läroverkens stiftsstyrelser, skolkonsistorierna, borde ingå ett par af kommunerna utsedda ledamöter och i sammanhang med en sådan förändring sättet för lärarnes tillsättande så omändras, att det obligatoriska afläggandet af lärareprof inskränkes, samt att Kongl. Maj:t ville till Riksdagen inkomma med den framställning, som med anledning häraf kan finnas lämplig.

Stockholm den 21 februari 1893.

Aug. Wijkander.